

Oponentský posudok na doktorskú dizertačnú prácu Mgr. Svatopluka Nevrkly
Logika, forma a argument

Doktorand Svatopluk Nevrkla sa vo svojej dizertačnej práci zameril na skúmanie otázky, či je tradičná logická analýza vhodným nástrojom na skúmanie argumentácie v prirodzenom jazyku. Cieľom tejto práce je podľa doktoranda obhájenie negatívnej odpovede na túto otázku.

Svoj prínos vidí najmä v preukázaní toho, že ak zásadne nezmeníme východisko, ktorým je presvedčenie, že každá rozumná argumentácia sa dá redukovať na dedukciu podľa tradičnej logickej analýzy, nepomôžu nám ani nové a presnejšie logické formalizmy na analýzu argumentácie v prirodzenom jazyku.

Ak by doktorand „nerelativizoval“ tento postoj, vyznievalo by to ako postoj proti vhodnosti aplikácie logiky vôbec na analýzu argumentácie v prirodzenom jazyku. To by bol značne paradoxný, hoci možný výsledok štúdia logiky. Menej pozorné čítanie samého abstraktu by mohlo viesť k takémuto pochopeniu postoja doktoranda. Je pravda, že v závere onoho abstraktu čosi ako „relativizáciu“ základného postoja robí, keď dodáva:

„Problém tedy není ani tak v samotném nástroji, jako spíše ve způsobu jeho užití.“

Samozrejme, toto sa ale zdá byť v rozpore s formuláciou základnej otázky – tá hovorí o vhodnosti nástroja, nie o vhodnosti spôsobu jeho aplikácie. Úplne posledná veta o perspektívnych možnostiach plodnejšej aplikácie štandardných logických formalizmov tomu nasvedčuje. Som presvedčený – a potvrdzuje to vyústenie celej dizertácie, hoci niektoré jej pasáže môžu byť pochopené aj inak –, že doktorand mal na zreteli skôr to posledné, t. j. vhodnosť (niektorých) spôsobov aplikácie tradičnej logickej analýzy. V tomto vidím nepresnosť samého abstraktu – nevystihuje adekvátne jadro práce.

Práca okrem úvodu obsahuje tri kapitoly a záver. V prvej kapitole *Logika a argument* sa venuje logickému hodnoteniu argumentov, hraniciam použitia dedukcie. Diskutuje o zásadnej neredukovateľnosti podstatných argumentov na logicky platné argumenty čerpajúc najmä z práce S. Toulmina. Prezentuje dva zdroje Aristotelovej logiky a charakterizuje klasický model vedy.

V druhej kapitole *Logika a forma* robí prehľad súčasných prístupov k logike, skúma logickú formu argumentov, logické formalizmy a ich limity.

V tretej kapitole *Argument a forma* skúma argumentáciu a odvodzovanie (vyplývajúce) v prirodzenom jazyku, problém formalizácie, neformálnosť vyvrátených argumentov, použitie argumentov vo vede a v jej závere predstavuje dialogický prístup k logike najmä v práci Lorenzena.

V závere práce sa snaží zrekapitulovať celý postup a dosiahnuté závery.

Pripomienky, otázky, poznámky a návrhy k práci:

Na s. VI. Úvodu autor konštatuje, že osobne ťažko mohol nájsť príklad právneho argumentu alebo argumentu zdravého rozumu v takých učebniciach logiky, ktorý by si vyžadoval nejaké hlbšie pochopenie princípov formálnej logiky a nebol by zároveň očividne umelý.¹

¹ I personally could hardly find an example of legal or commonsense argument in such textbooks of logic which would require some deep understanding of the principles of formal logic and would not be blatantly artificial at the same time.

Ak by doktorand nazrel do knihy Základy logiky pre spoločenskovedné a humanitné odbory od Zouhara (2008) alebo Logiky pre každého od Gahéra (2003), tak by tam našiel viacero takých argumentov (napr. Gahér, s. 113 – 117).

Podobne na diskusiu je stanovisko, že vety, ktoré používame na tvorbu argumentov v našom jazyku zriedkakedy obsahujú viac ako dva kvantifikátory alebo viac ako tri spojky.² Ustanovenia právnych noriem o záväzkovom práve štandardne obsahujú identifikáciu dvoch strán takýchto záväzkov a rozmanité predmety záväzku, takže na ich zachytenie potrebujeme aspoň tri kvantifikátory. Podobne počet spojok je často väčší ako tri, a to dokonca v tej istej vete s tromi kvantifikátormi. Nehovoriac o modálnych operátoroch, ktoré sa vyskytujú vo vetách z právnych noriem hojne, či o pojmových postojoch, ktoré sa v nich niekedy vyskytujú.

Príklad *pars pro toto* viet, ktoré sú analyzované v argumente (Gahér, s. s. 118 – 123, 220 – 229) a majú viac ako tri spojky, a nie sú umelé (sú citátni ustanovení právnych noriem):

Kto spôsobil škodu, keď odvracal priamo hroziace nebezpečenstvo, ktoré sám nespôsobil, nie je za ňu zodpovedný, okrem ak toto nebezpečenstvo za daných okolností bolo možné odvrátiť inak alebo ak spôsobený následok je zrejme rovnako závažný alebo ešte závažnejší ako ten, ktorý hrozil.

Ak nemožno vadu odstrániť a ak nemožno pre ňu vec užívať dohodnutým spôsobom alebo riadne, je nadobúdateľ oprávnený domáhať sa zrušenia zmluvy. Inak sa môže nadobúdateľ domáhať buď primeranej zľavy z ceny, výmeny, alebo opravy alebo doplnenia toho, čo chýba.

Príklad vety s dvomi kvantifikátormi a tromi spojkami a pojmovými postojmi, ktorá je citátom ustanovenia právnej normy:

Ak je splnomocniteľ dobromyseľný alebo ak vedel alebo musel vedieť o určitej okolnosti, prihliada sa na to aj u splnomocnenca, ibaže ide o okolnosti, o ktorých sa splnomocnenec dozvedel pred udelením plnomocenstva.

Názor, že moderná logika nebola zameraná na explikáciu usudzovania v prirodzenom jazyku, ale skôr na vytvorenie úplne nového jazyka s cieľom vyjadriť zložité myšlienky matematiky s dostatočnou presnosťou, a preto relevantnosť moderných logických jazykov na deskripciu prirodzeného jazyka je obmedzená a otázna³, nevystihuje druhý, nemenej dôležitý cieľ, o ktorý sa usilovali pôvodcovia takýchto systémov vrátane Fregeho. Na túto Fregeho líniu nadväzoval napr. Tichý (Transparentná intenzionálna logika) a jeho nasledovníci.

S. 15⁴ – v akom zmysle zákony fyziky pripúšťajú výnimky?

² The sentences we use to form arguments in our language rarely contain more than two quantifiers or more than three propositional connectives.

³ S.VII: I will argue in this thesis that modern logic was not intended to explicate natural language reasoning, but rather to provide a completely new language for the sole purpose of expressing intricate ideas of mathematics with sufficient rigor. Relevance of modern logical languages for the description of natural language is therefore limited and questionable.

⁴ Most laws actually admit exceptions, including for example civil laws or laws of physics and are therefore merely plausible.

S. 47 – úsudok A8⁵ nemusíme považovať za vecne správny - na južnej pologuli neplatí záver (v zime, na južnej pologuli) – závisí to od toho, či zimné obdobie je vzťahované na celú zemeguľu („severoctrizmus“) alebo na každú zvlášť.

S. 70⁶ – aká je evidencia pre pravdivosť tvrdenia o neredukovateľnosti podstatne platných argumentov... na deduktívne platné argumenty?

S. 78 – argument A9⁷ nie je prípadom ambiguity výrokovologickej štruktúry výroku, a preto v systéme výrokovej logiky nie je jej problémom.

S. 90 – súhlasím s reprodukoványm stanoviskom Pooleho, že argumentácia robená s cieľom vysvetliť, nájsť možnú (najlepšiu) hypotézu alebo robiť predikcie zväčša nespĺňa kritériá deduktívnej správnosti, pretože ide o abduktívne usudzovanie, ako následne doktorand zdôrazňuje.

S.101 – vie doktorand doložiť pramene, v ktorých sa explicitne tvrdí, že formálna logika má ambíciu byť všeobecnou⁸ teóriou argumentácie?

Nájdené preklepy:

Abstrakt:

riadok 7. zhora - filosife

riadok 4. zhora - formaismů

posledný riadok - apsekty

s. 13 Toulín – má byť Toulmin

s. 18 Logic is therefore often not understood **not** as a jurisprudence of arguments, but as a system of eternal truths

s. 24, poznámka 23 - whio

s. 25, poznámka 23 - consequently

s. 28 - poznámka 25 - negligience.

s. 46, 7.riadok zdola - calim

s. 52, 11. riadok zdola - demonstrate

s.56, 4. riadok zhora - we de not

⁵ Premise: Leipzig is to the north of Dresden.

therefore

Conclusion: In winter, the days are shorter in Leipzig than in Dresden.

Now replace in each of these arguments names 'Dresden' and 'Leipzig' with variables x and y ranging over settlements. No matter what you substitute for these variables, the resulting arguments will be still valid. ...will be valid due to some general laws of astronomy.

⁶ Substantially valid arguments which contain merely presumptive premises cannot be reduced to deductively valid arguments.

That means no logical formalism can be designed which would help us to recognize them.

⁷ A9:

Premise 1: If Sarah has been awarded the first University degree, then Sarah is a bachelor.

Premise 2: If Sarah is a bachelor, then Sarah is an unmarried man.

therefore

Conclusion: If Sarah has been awarded the first University degree, then Sarah is an unmarried man.

⁸ „I have also explained why formal logic is essentially unfit for a role of general theory of arguments.“

s. 72 - logicallz true
s. 73, 5. riadok zhora - mos of my
s.78, 12. riadok zhora – circumscribed
s. 80, 13. riadok zhora - sn argument,
s.84 $p_1:::p_m:q_1:::q_n / r$, where $p_1:::p_m$ are prerequisites, $q_1:::q_n$
s.88 - suspicioius
[48] POOLE, D. Explanation and Prediction: an architecture for default and abductive reasoning [online]. Computational Intelligence. May 1981. Vol. 5. No.2. pp. 97 - 110. ISSN 0824-7935. - má byť 1989.

Dizertačná práca Svatopluka Nevrkly je vypracovaná precízne, prehľadne, podáva kritický prehľad hodnotenia spôsobov aplikácie logiky v oblasti argumentácie. Je cenným príspevkom ku skúmaniu danej problematiky, je prehľadná, novátorská v spôsobe spracovanie niektorých parciálnych problémov a je prínosná najmä v častiach o teórii argumentácie. Práca je napísaná jasným štýlom, vecne precízne a pokiaľ viem posúdiť, vo výbornej angličtine. Hĺbka rozpracovania problematiky dáva reálne perspektívy na ďalšie plodné skúmanie tejto i súvisiacich tém autorom dizertácie. Na základe uvedeného podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia navrhujem, aby Mgr. Svatoplukovi Nevrklovi bol udelený akademický titul "philosophiae doctor" (PhD.).

20.6.2012

doc. PhDr. František Gahér, CSc.
Katedra logiky a metodológie vied
FiF UK Bratislava